

Костянтин Анатолійович МАМОНОВ

доктор економічних наук, доцент,
викладач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
вул. Революції, 12, м. Харків, 61002, Україна

Олена Ігорівна УГОДНІКОВА

аспірантка кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
вул. Революції, 12, м. Харків, 61002, Україна
E-mail: lena-ugodnikova@yandex.ru
Телефон +380956911468

ПЛАНУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мамонов, К. А. Планування потенціалу розвитку будівельного підприємства [Текст] / Костянтин Анатолійович Мамонов, Олена Ігорівна Угоднікова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2013. – Том 13. – С. 311-316. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті розглядаються проблеми планування потенціалу розвитку будівельних підприємств для забезпечення їх стратегічного розвитку. Метою дослідження є окреслення науково-методичних аспектів планування потенціалу розвитку будівельних підприємств України. Ключовим аспектом виступає поєднання досвіду роботи будівельних підприємств України за умов адміністративно-командної економіки, адаптації його до конкурентних умов ринку та міжнародного досвіду до специфіки їх роботи. У статті наводиться теоретичне визначення поняття потенціалу розвитку будівельних підприємств як комплексного показника. Описано заходи, які враховують у процесі планування та подальшого управління потенціалом розвитку, динаміку та кон'юнктуру ринку, зміни фінансово-економічної та політико-правової ситуації, стратегічні завдання розвитку суб'єкта господарювання. Запропоновано механізм, який при формуванні його на етапі планування потенціалу розвитку підприємства дає можливість надалі ефективно управляти потенціалом розвитку.

Ключові слова: потенціал розвитку будівельного підприємства, стратегічне управління, показники фінансово-економічної діяльності.

Константин Анатольевич МАМОНОВ

Елена Игоревна УГОДНИКОВА

ПЛАНИРОВАНИЕ ПОТЕНЦИАЛА РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы планирования потенциала развития строительных предприятий для обеспечения их стратегического развития. Целью данного исследования является описание научно-методических аспектов планирования потенциала развития строительных предприятий Украины. Ключевым аспектом выступает соединение опыта их работы в условиях административно-командной экономики, адаптации его к конкурентным условиям рынка и международного опыта к специфике их работы. Определено теоретическое понятие потенциала развития строительных предприятий как комплексного показателя. Описаны мероприятия, которые учитывают в процессе планирования и дальнейшего управления потенциалом развития, динамику и конъюнктуру рынка, изменения финансово-экономической и политико-правовой ситуации, стратегические задания развития субъекта хозяйствования. В статье предложен механизм, который при формировании его на этапе планирования потенциала развития предприятия дает возможность в дальнейшем эффективно управлять потенциалом развития.

Ключевые слова: потенциал развития строительного предприятия, стратегическое управление, показатели финансово-экономической деятельности.

Kostiantyn Anatolievych MAMONOV

doctor of economic sciences,
O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy

Olena Ihorivna UHODNIKOVA

post-graduate student,
O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy
Revolution street, 12, Kharkiv, 61002, Ukraine
E-mail: lena-ugodnikova@yandex.ru
Phone +380956911468

PLANNING OF THE POTENTIAL FOR BUILDING ENTERPRISE DEVELOPMENT

Abstract

The article deals with the problem of planning of the potential for building enterprise development to ensure strategic development. The aim of this article is to outline the scientific and methodological aspects of the planning of the potential for development of building enterprises in Ukraine. The key aspect is the combination of work experience of building enterprises of Ukraine under the conditions of the command economy, its adaptation to competitive market conditions and adaptation to the specifics of their work of international experience. A theoretical definition of the notion of the potential for development of building enterprises as a complex index is considered. The article also gives the description of all measures that are taken into account in the process of planning of the potential for building enterprise development, dynamics and market conjuncture, changes in financial, economic, political and legal situation, strategic objectives of economic development of economic agent. The article suggests a mechanism that enables the effective potential for building enterprise development in the future.

Key words: *the potential of building enterprise development, strategic management, finance & economic indicators.*

JEL classification: D23

Вступ.

На сьогодні будівельні підприємства України використовують застарілі методи управління та менеджменту, не звертаючись до питання стратегічного планування та використання потенціалу розвитку. Кризові явища у галузі, які стали наслідком впливу багатьох факторів, можна подолати також лише шляхом комплексного і системного планування подальшої діяльності суб'єктів господарювання. Лише комплексна методика формування, планування та управління потенціалом розвитку допоможе підвищити ефективність показників роботи будівельних підприємств.

Питанням планування та управління потенціалом підприємств займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких [1-16] Ю. М. Аксьонов, І. З. Должанський, С. О. Котирева, Н. С. Краснокутська, Ю. Личкін, В. О. Мец, Є. В. Попов, Б. А. Райзберг, Н. Ф. Риффа, Л. С. Сосненко, Р. Ю. Симіонов, А. Тодосійчук, О. С. Федонін, Т. В. Харчук, А. А. Шевченко та інші.

Мета та завдання.

Метою нашої статті є окреслення науково-методичних аспектів планування потенціалу розвитку будівельних підприємств України.

Відповідно до поставленої мети було виокремлено наступні завдання:

- визначити поняття «потенціал розвитку будівельних підприємств»;

- структурувати потенціал розвитку за елементами;
- узагальнити сучасні методичні підходи до процесів планування потенціалу розвитку будівельних підприємств.

Виклад основного матеріалу.

Однією із основних характеристик сучасного світу є динамічність змін, що відбуваються у міжнародній системі господарювання. Швидкість цих змін та величина їх впливу на економічну ситуацію постійно зростає. Усе це вимагає оперативності прийняття управлінських рішень, які будуть не лише реагувати на їх наслідки, але й прогнозувати настання цих змін.

Бурхливий розвиток прогнозування, властивий усім розвиненим країнам, особливо США і Японії, почався вже у другій половині ХХ століття і був обумовлений необхідністю вдосконалення регулювання на всіх рівнях управління з урахуванням постійної зміни ситуації [17, с. 122].

Значну увагу на економічне прогнозування останнім часом звертають і в Україні, про що свідчить прийнятий Верховною Радою Закон «Про державне прогнозування і розробку програм економічного і соціального розвитку України» [18]. Основною метою його є вироблення прогнозів, які б лягли в основу прийняття управлінських рішень стратегічного розвитку організації, регіону, країни загалом.

Базою для створення практичних прогнозів стратегічного розвитку підприємства з урахуванням його наявних ресурсів та можливостей щодо їх використання є визначення стратегії управління потенціалом розвитку.

Дефініція потенціалу розвитку будівельного підприємства – це система економічного, організаційного та інтелектуального потенціалів, формування й використання яких забезпечується на основі інвестування капіталу в процес розвитку для отримання економічного ефекту.

Потенціал розвитку підприємств будівельної галузі необхідно розглядати як комплексне поняття, яке об'єднує економічний, інвестиційний та інноваційний потенціали.

Для потенціалу розвитку можна визначити основні характеристики, а саме:

- системність;
- комплексність;
- стратегічну орієнтованість;
- інтегральність;
- залежність від факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Сучасні підходи до процесу планування потенціалу підприємств мають дві ключові особливості, за якими і проводиться їх поділ. Перший підхід властивий для адміністративно-командної економіки. Він був розповсюджений за радянських часів та використовується на багатьох підприємствах і зараз. Другий підхід – адаптація міжнародного досвіду управління підприємствами до умов національної економіки та української будівельної галузі. Отже, важливим для формування методик планування потенціалу будівельних підприємств є врахування спадку планової економіки та підходів адміністративно-командної системи, які використовуються на багатьох підприємствах, адаптація міжнародного досвіду стратегічного управління та врахування специфіки сучасного українського ринку.

Сучасні підприємства повинні організувати власну роботу з урахування конкуренції та використовувати усі потенційні можливості та переваги для забезпечення довгострокової, стратегічної переваги над конкурентами шляхом використання управлінських заходів щодо підвищення ефективності роботи підприємства.

Планування потенціалу підприємства можна умовно поділити на віхи:

- аналіз наявних у підприємства ресурсів;
- аналіз стану підприємства на ринку;
- аналіз конкурентоспроможності підприємства;
- аналіз роботи конкурентів;
- визначення ключових для підприємства факторів, за якими буде проводитися інтенсивна робота;
- визначення ефективності використання наявних ресурсів;
- пошук виробничих резервів;

- вибір стратегії управління потенціалом розвитку підприємства;
- створення стратегічного плану управління потенціалом розвитку підприємства з урахуванням ресурсних обмежень, стандартів за якістю та поставлених перед суб'єктом господарювання стратегічних цілей;
- реалізація наміченого плану.

При проведенні планування потенціалу розвитку будівельного підприємства усі показники необхідно розглядати у двох вимірах: перший – поточні показники діяльності підприємства; другий – планові (потенційні) показники. Для проведення аналізу необхідно взяти за основу базові показники по підприємствах-аналогах. Це можуть бути середньостатистичні показники, наявні стандарти або показники закордонних підприємств залежно від того, яку кінцеву мету ставить для процесу планування та управління потенціалом розвитку суб'єкт господарювання.

Питання планування потенціалу розвитку будівельного підприємства повинно бути комплексним, що можна забезпечити наступними заходами:

- визначення продукції, яка матиме найбільший попит на ринку, визначення продукції, яка матиме найбільшу прибутковість, проте потребуватиме значних фінансових чи часових витрат на виробництво, визначення продукції, яка буде альтернативною для покриття ризиків підприємства. Для будівельного підприємства таким розподілом на види продукції може стати: офісне та житлове будівництво економ-класу; будівництво елітних, промислових будівель; проведення ремонтів, реконструкцій, виробництво будівельних матеріалів відповідно;
- використання новітніх технологій, матеріалів у процесі будівництва, використання нових підходів у системі управління, зменшення кількості адміністративно-управлінського персоналу та підвищення ефективності їх роботи, створення мотиваційної системи для робітників тощо;
- оптимізація інформаційних потоків, зміна організаційної структури;
- створення системи підготовки кадрів;
- врахування швидких змін на ринку, дослідження динаміки та кон'юнктури ринку;
- розробка декількох варіантів майбутнього розвитку, дослідження ризиків за кожним із варіантів;
- корегування планів у разі змін внутрішнього чи зовнішнього середовища або відхилення від запланованих показників;
- формування, окрім потенціалу розвитку підприємства, що буде використовуватися для досягнення цілей суб'єкта господарювання, резервного потенціалу розвитку;

– поетапне планування із зазначенням строків виконання та відповідальних.

Одним із елементів процесу планування потенціалу розвитку будівельного підприємства може стати SWOT-аналіз, тобто аналіз сильних та слабких боків підприємства, потенційних можливостей та загроз. Потенціал розвитку формують сильні риси та можливості підприємства, а загрози і слабкі аспекти потребують формування комплексу заходів по їх подоланню чи зниженню.

Наступною задачею підприємства при плануванні потенціалу розвитку є організація власного потенціалу, спрямованого на ринкову кон'юнктуру. Цю задачу вирішують у поточному та довгостроковому періодах. У короткостроковому періоді необхідно розглядати ринкову ефективність суб'єкта господарювання, тобто перетворення наявних у підприємства ресурсів у конкурентні переваги. У довгостроковому періоді на перший план виходить інтенсивний розвиток та використання нових можливостей і ресурсів [19, с. 83].

Планування потенціалу розвитку стикається з одною головною проблемою – проблемою передбачення економічної ситуації. Справа в тому, що українська економіка сьогодні перебуває у стадії потайних трансформацій та реформ, недосконала політико-правова система змушує підприємців постійно змінювати правила роботи, висуваючи нові вимоги та стандарти. Ринок, як міжнародний, так і національний, зазнає великої кількості змін і є дуже динамічним. Це необхідно враховувати у системі планування потенціалу розвитку будівельних підприємств та залишати резервні можливості для подальшого корегування планів.

З огляду на особливості та проблеми при плануванні та подальшому управлінні потенціалом розвитку будівельних підприємств, доцільним є формування такої системи планування, яка враховувала б та компенсувала вказані проблемні аспекти.

Звернемося до одного із початкових етапів планування – аналізу ситуації, у якій функціонує підприємство. По-перше, для проведення аналізу місця будівельного підприємства на ринку галузі та оцінки його потенційних можливостей для розвитку, необхідно визначити базу для порівняння. База порівняння залежатиме від тих стартових позицій, які є у підприємства, та тих стратегічних цілей, які ставлять перед процесом формування, планування та управління потенціалом розвитку. База для порівняння може спиратись на показники економічної діяльності іноземних підприємств, провідні будівельні підприємства України, провідні будівельні підприємства області, середньостатистичні показники по галузі.

Перша база для порівняння – іноземні підприємства – може бути використана для будівельних підприємств, що є лідерами галузі та мають на меті подальший розвиток з можливістю виходу на внутрішні для країни ринки. Перевагами такої порівняльної бази є високий рівень для подальшого розвитку, забезпечення стратегічних цілей. Недолік бази – проблемність порівняння показників українських будівельних підприємств з міжнародними коефіцієнтами та показниками оцінки роботи.

База порівняння провідних підприємств на рівні області чи країни може бути використана для суб'єктів господарювання, що мають середньостатистичні показники розвитку серед своїх конкурентів на внутрішньому ринку.

Для підприємств, які щойно вийшли на ринок чи знаходяться у кризовому стані, для порівняння можуть бути використані середньостатистичні показники. Проте їх не варто використовувати як показники, що поставлені у якості стратегічних цілей.

Після визначення бази порівняння проводиться відбір економічних показників, за якими буде проводитися аналіз. Вони заносяться у таблицю за кожним підприємством-аналогом. Так само вносяться і показники за досліджуваним підприємством. Для подальшого моніторингу і контролю зміни показників залишаються стовпчики таблиці.

Для візуального спостереження за динамікою розвитку підприємства за показниками таблиці формується діаграма розвитку. На етапі планування потенціалу розвитку у діаграмі відображаються криві – середньоарифметичні показники роботи підприємств-аналогів, розраховані поточні показники роботи досліджуваного підприємства та розраховані потенційні показники, які визначені як такі, що забезпечать стратегічні цілі, поставлені перед підприємством.

Від лінії показника стратегічного розвитку відкладається стандартне відхилення вище і нижче. Формула розрахунку стандартного відхилення для кожного показника фінансово-економічної діяльності підприємства наступна:

$$S = \sqrt{\frac{\sum U^2 - nA^2}{n-1}}$$

де U – відхилення параметру показника,

A – середнє арифметичне показника,

n – кількість вимірів (вибірка).

При подальшому процесі управління потенціалом розвитку будівельного підприємства ця діаграма буде використовуватися у якості контрольного листа для дослідження динаміки розвитку показників підприємства та, у випадку виходу за межі відхилень параметра показника чи стійкої динаміки до однієї із меж відхилення,

необхідно проводити визначення причин відхилення та корегування планів відповідно до тих змін внутрішнього чи зовнішнього середовища, які призвели до цього.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, у результаті проведеного аналізу було сформовано механізм планування потенціалу розвитку будівельних підприємств, який забезпечить виконання основних вимог, що ставляться сучасним ринком до процесів стратегічного планування, а саме:

- орієнтація процесу планування на забезпечення стратегічних цілей роботи підприємства;
- узагальнення досвіду роботи провідних національних та міжнародних підприємств і компаній у якості бази для порівняння;

- проведення планування з урахуванням динаміки, кон'юнктури та вимог ринку;
- побудова системи моніторингу, що наочно показує допустимі зміни та відхилення показників;
- створення системи організації роботи щодо реалізації потенціалу розвитку, що дозволяє проводити корегування планів за умови відхилення запланованих показників;
- створення резерву потенціалу розвитку для покриття можливих ризиків.

Така система дозволить забезпечити якісне управління та моніторинг реалізації потенціалу розвитку будівельного і підприємства і, як наслідок, досягнення поставлених перед ним стратегічних цілей та завдань.

Список літератури

1. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, Е. Ю. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. – С. 462.
2. Тодосийчук, А. Научно-технический потенциал социально-трудовой сферы / А. Тодосийчук // // Экономист. – 1997. – №12.
3. Лычкин, Ю. Потенциал строительного комплекса / Ю. Лычкин // Экономист. – 1997. – № 6.
4. Котирева, С. О. Сутність та особливості управління економічним потенціалом підприємства / С. О. Котирева, С. Т. Дуда, К. А. Львівська // Економіка планування та управління в лісовиробничому комплексі. – 2007. – Вип. 17.
5. Риффа, Н. Ф. Субъективный фактор конкурентоспособности продукции: тенденции роста / Н. Ф. Рифа // Вестник Волгогр. архитектур-строит. акад. Сер.: Гуманитар. науки. – 2000. – Вып. 1. – С. 66.
6. Сосненко, Л. С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия / Л. С. Сосненко. – М.: Экономическая литература, 2003. – 208 с.
7. Харчук, Т. В. Сутність та складові економічного потенціалу підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ev.nuos.edu.ua/content/sutnist-taskladovi-ekonomichnogo-potentsialu-pidpriemstva>.
8. Аксенов, Ю. М. Многообразие представлений об экономическом потенциале коммерческой организации [Электронный ресурс] / Ю. М. Аксенов, С. Ю. Платошечкина. – Режим доступа: http://sciencebsea.narod.ru/2006/ekonom_2006_2/uskova_ekonom.htm.
9. Федонін, О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.
10. Симионов, Р. Ю. Стоимостная оценка экономического потенциала строительного предприятия: подходы и методы / Р. Ю. Симионов // Экономический анализ: теория и практика. – № 2 (83). – 2007. – С. 5-17.
11. Попов, Е. В. Рыночный потенциал предприятия / Е. В. Попов. – М.: Экономика, 2002. – 559 с.
12. Должанський, І. З. Управління потенціалом підприємства / І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко, В. М. Рашупкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
13. Краснокутська, Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник / Н. С. Краснокутська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
14. Аксенов, Ю. М. Многообразие представлений об экономическом потенциале коммерческой организации [Электронный ресурс] / Ю. М. Аксенов, С. Ю. Платошечкина. – Режим доступа: http://sciencebsea.narod.ru/2006/ekonom_2006_2/uskova_ekonom.htm.
15. Шевченко, А. А. Формування та ефективність використання економ. потенц. підприємств харчової промисловості: дис. канд. екон. наук./ А. А. Шевченко. Терноп. академія народного господарства. – Т., 2005. – Режим доступу www.lib.uaru.net/diss/cont/28990.html.
16. Мец, В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства / В. О. Мец. навч. посіб. – К.: Вища школа. – 2003.
17. Роджерс, Ф. Дж. ИБМ. Взгляд изнутри. Человек-фирма-маркетинг / Ф. Дж. Роджерс. – М. : Прогрес, 1990. – 280 с.

-
18. Про державне прогнозування і розробку програм економічного і соціального розвитку України : закон України // Голос України. – 2000, 5 травня. – № 79.
 19. Йеннер, Т. Создание и реализация потенциала успеха как ключевая задача стратегического менеджмента /Томас Йеннер //Проблема теории и практики управления. – 1999. – № 2. – С. 83

References

1. Rajzberg, B. A., Lozovs'kii, L. S., Starodubceva, E. Y. (2006). *Sovremenniy e'konomicheskii slovar*. M.: INFRA-M.
2. Todosiichuk, A. (1997). *Nauchno-tehnicheskii potencial socialno-trudovoy sfery*, *E'konomist*, 12.
3. Lychkin, Y. U. (1997). *Potencial stroitel'nogo kompleksa*. *E'konomist*, 6.
4. Kotyryeva, S. O., Duda, S. T., Lviska, K. A. (2007). *Sutnist ta osoblyvosti upravlinnya ekonomichnym potencialom pidpryyemstva*. *Ekonomika planuvannya ta upravlinnya v lisovyrobnyuchomu kompleksi*, 17.1, 236.
5. Riffa, N. F. (2000). *Sub`ektivnyi faktor konkurentosposobnosti produkcii: tendencii rosta*. *Vestnik Volgogr. arhitektur-stroit. akad. Ser.: Gumanitar. Nauki*, 1, 66.
6. Sosnenko. L. S. (2003). *Analliz e'konomicheskogo poetnciala dejstvuyushchego predpriyatiya*. M.: *E'konomicheskaya literatura*.
7. Harchuk, T. V. *Sutnist ta skladovi ekonomichnoho potencialu pidpryyemstva*. Retrieved April, 10, 2013, from : <http://ev.nuos.edu.ua/content/sutnist-taskladovi-ekonomichnogo-potentsialu-pidpriemstva>.
8. Aksenov, Y. M. Platoshechkina, S. Y. *Mnogoobrazie predstavlenii ob e'konomicheskom potencie kommercheskoj organizacii*. Retrieved April, 10, 2013, from: http://sciencebsea.narod.ru/2006/ekonom_2006_2/uskova_ekonom.htm.
9. Fedonin, O. S., Ryepina, I. M., Oleksyuk, O. I. (2006). *Potencial pidpryyemstva: formuvannya ta ocinka*. K.: KNEU.
10. Simionov, R. Y. (2007). *Stoimostnaya ocenka e'konomicheskogo potenciala stroitel'nogo predpriyatiya: podhody i metody*. *E'konomicheskii analiz: teoriya i praktika*, 2 (83), 5-17.
11. Popov, E. V. (2002). *Rynochnyi poetncial predpriyatiya*. M.: *E'konomika*.
12. Dolzhanskyj, I. Z., Zahorna, T. O., Udalyh, O. O., Herasymenko, I. M., Rashhupkina, V. M. (2006). *Upravilnnya potencialom pidpryyemstva*. K.: *Centr navchalnoyi literatury*.
13. Krasnokutska, N. S. (2005). *Potencial pidpryyemstva: formuvannya ta ocinka*. Kyiv: *Centr navchalnoyi literatury*.
14. Aksenov, Y. M. Platoshechkina, S. Y. (2006). *Mnogoobrazie predstavlenii ob e'konomicheskom potencie kommercheskoj organizacii*. Retrieved April, 10, 2013, from : http://sciencebsea.narod.ru/2006/ekonom_2006_2/uskova_ekonom.htm.
15. Shevchenko, A. A. (2005). *Formuvannya ta efektyvnist" vykorystannya ekonom. potenc. pidpryyemstv xarchovoyi promyslovosti*. Ternopil : *Ternop. akademiya narodnoho hospodarstva*.
16. Mec, V. O. (2003). *Ekonomichnyj analiz finansovykh rezul"tativ ta finansovoho stanu pidpryyemstva*. K.: *Vyshha shkola*.
17. Rodzhers, F. Dzh. (1990). *IBM. Vzglyad iznutri. CHelovek-firma-marketing*. M. : *Progres*.
18. *Zakon Ukrayiny «Pro derzhavne prohnozuvannya i rozrobku prohram ekonomichnoho i social"noho rozvytku Ukrayiny»* (2000). *Holos Ukrayiny*, 79.
19. Jenner, T. (1999). *Sozdanie i realizaciya potenciala uspeha kak klyuchevaya zadacha strategicheskogo menedzhmenta, Problema teorii i praktiki upravleniya*, 2.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2013 р.